

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

© Петрович Й.М., 2011

Зроблено спробу висвітлити основні організаційно-економічні передумови прискорення модернізації промислових підприємств як основи збільшення випуску ними продукції високої якості та наповнення нею внутрішнього ринку і підвищення ефективності їх господарської діяльності у жорстких умовах конкуренції.

Ключові слова: модернізація, ринок, продукція, ефективність, конкуренція господарювання.

J.M. Petrovych

Lviv Polytechnic National University

ORGANIZATIONAL ECONOMIC CONDITIONS MODERNIZATSYIYI INDUSTRIAL ENTERPRISES

An attempt to light up basic organizationally-technical pre-conditions of acceleration of modernization of industrial enterprises as bases of increase of issue by them products of high qualities with the purpose of filling by her internal market and increase of efficiency of their economic activity drastic competition is done in the article.

Key words: modernization, market, products, efficiency, competition of menage.

Постановка проблеми. Прискорення модернізації промислових підприємств як основи підвищення ефективності їх виробництва гальмується неузгодженістю між визначеними для них цілями та організацією управління для їх досягненням.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Протягом останніх років проблемним питанням, які стосуються модернізації економіки, українськими дослідниками надається все більше уваги. Так, з'явилась низка робіт, в яких висвітлюється питання впливу глобальних чинників на структурну модернізацію національної економіки [1], глобальних стратегій трансформації та структурної модернізації соціально-економічного розвитку транзитивних країн [2], принципи державної політики у сфері модернізації економіки [3], вплив модернізації економіки на структуру зайнятості населення [4], а також робіт, в яких розглядаються важливі питання впровадження конкретних проектів і заходів, пов'язаних з модернізацією підприємств як важливої передумови їх розвитку та ефективного функціонування у жорстких умовах конкуренції.

Постановка цілей. Серед визначальних чинників прискореного розвитку національної економіки та підвищення ефективності її функціонування має стати модернізація її секторів на інноваційних засадах. Виконання цього важливого завдання вимагає з'ясування низки теоретичних та прикладних питань, які стосуються організаційно-економічного забезпечення процесів модернізації, визначення місця і ролі галузі вітчизняного машинобудування у вирішенні проблем, які стосуються оновлення техніко-технологічної бази підприємств, підготовки їх до випуску імпортозамінюваної продукції та наповнення нею внутрішнього ринку Також акцентується увага на розвитку інноваційної інфраструктури та її впливу на прискорення процесів модернізації.

Виклад основного матеріалу. Ще в кінці минулого століття прискорений розвиток економіки на високому державному рівні прогнозувався шляхом переведення її на інноваційний

шлях розвитку. Однак через низку причин організаційно-економічного характеру проблема не вирішується. Проте вона залишається надзвичайно актуальною, що зумовлює необхідність пошуку нових форм і способів її вирішення. У цьому контексті важливу роль повинна відіграти модернізація економіки України, яку треба розглядати як один із найважливіших напрямів переходу її на інноваційний шлях розвитку.

Передбачається, що модернізація економіки повинна охоплювати усі її сектори та їх підприємства, тобто в кінцевому підсумку вона має забезпечити стан сталого та ефективного розвитку національного господарства у найближчій перспективі. Основним підґрунтям цього процесу повинно бути масштабне впровадження у виробництво досягнень науково-технічного прогресу, спрямованих на докорінне та інтенсивне оновлення матеріально-технічної бази галузей національного господарства з метою виготовлення продукції з інноваційним наповненням і конкурентоспроможною на зовнішньому і внутрішньому ринках. Отже, модернізацію, незалежно від рівня її проведення, слід розглядати як важливу економічну категорію, яка відображає новий тип виробничих відносин, в умовах яких прискорюються відтворювальні процеси в матеріально-технічній базі виробництва на засадах новітніх технологій, створюються передумови для виготовлення продукції з інноваційним наповненням, конкурентоспроможною на внутрішньому та зовнішньому ринках, підвищення ефективності виробництва, вирішення актуальних соціальних проблем у країні та окремих виробничих колективах. Такою є загалом економічна сутність модернізації.

З'ясування категорійної сутності поняття «модернізація» має не тільки важливе теоретичне, а й практичне значення. Йдеться про те, що всебічне змістовне розуміння сутності модернізації дає змогу визначити і висвітлити практичний бік проблеми як організаційно-технічного процесу, основою якого є комплекс системних заходів, спрямованих на техніко-технологічне переоснащення виробництва та організування випуску продукції високої якості для задоволення потреб внутрішнього ринку і в такий спосіб вирішення проблеми їх імпортозаміщення. Отже, формується чітка мета проведення модернізації, досягнення якої дає змогу суб'єктам господарювання домогтися високих результатів у своїй діяльності та задоволення суспільних потреб у необхідних продуктах і послугах.

Однак слід зазначити, щоб домогтися суб'єктами господарювання поставлених цілей шляхом проведення модернізації, їх менеджменту необхідно виконати багато важливих організаційно-економічних та технічних завдань, реалізація яких вимагає значних коштів. Так, на переоснащення виробництва потрібно понад 176 млрд. грн., які держава не може виділити. Це зумовлює необхідність пошуку внутрішніх та зовнішніх інвесторів. У цьому контексті важливим завданням державного значення є визначення пріоритетів проведення модернізації підприємств в усіх секторах національної економіки. Це дасть змогу спрямувати кошти на розширене відтворення виробничого апарату та нарощування виробничого потенціалу підприємств, які визначені пріоритетними у кожному із секторів національної економіки як таких, що здійснюють модернізацію та організування підготовки виробництва для налагодження випуску продукції високої якості та конкурентоспроможною на внутрішньому і зовнішньому ринках. Їх статус повинен бути закріплений державними нормативними актами, що надаватиме їм відповідну орієнтацію у своєму розвитку та стабільне функціонування у жорстких умовах конкуренції. З іншого боку, наявність у галузей та їх підприємств статусу таких, що розвиваються на засадах модернізації, означатиме вияв відповідного піклування з боку державних органів, про їх інвестиційну привабливість як для зовнішнього, так і для внутрішнього інвестора. Крім того, підприємствам, які здійснюють модернізацію, необхідно надавати відповідні державні преференції. Так, серед них чільне місце повинні займати пільгові кредити на придбання новітніх технологій, які необхідні для виготовлення продукції, яка замінюватиме імпортні аналоги на внутрішньому ринку, створення для них сприятливих умов на митному кордоні України, як таких, що мають відповідні договірні угоди із закордонними фірмами на поставку сучасного устаткування для переоснащення виробничих підрозділів та комплектуючих складових для виготовлення нових видів продукції, знижені ставки оподаткування продукції з інноваційним наповненням на період освоєння її виробництва тощо.

Визначення пріоритетних (провідних) підприємств у здійсненні їх модернізації зумовлює необхідність вирішення інших важливих проблемних організаційних питань у цьому контексті.

Зокрема, йдеться про проведення ґрунтовної техніко-економічної діагностики їх сучасного стану, і насамперед тих виробничих підрозділів, які є провідними у формуванні виробничого процесу виготовлення нової високоякісної продукції. Наявність такої інформації стане важливим підґрунтям для розроблення і вибору найоптимальніших варіантів її проведення та розроблення конкретних цільових програм (проектів) реалізації цих варіантів на задалегідь визначених, як пріоритетних, підприємствах у відповідних галузях промисловості.

Визначення пріоритетних галузей і їх підприємств, ґрунтівна діагностика стану їх техніко-технологічного рівня та потенціальних можливостей виготовляти необхідну продукцію, яка користується підвищеним попитом на внутрішньому і зовнішньому ринках, дасть змогу сформулювати відповідні цільові програми їх розвитку на засадах модернізації, в яких будуть чітко окреслені часові параметри виконання заходів, пов'язаних з переоснащенням їх виробничих підрозділів, визначені для цього обсяги необхідних інвестицій та джерела і шляхи їх отримання, розроблені рекомендації щодо забезпечення підприємств персоналом високої кваліфікації, здатним освоювати новітні технології та виготовляти вироби і надавати послуги з інноваційним наповненням оптимальної і привабливої вартості, що забезпечить таким підприємствам конкурентні переваги на внутрішньому і зовнішньому ринках. До того ж модернізовані підприємства повинні насамперед бути орієнтовані на виготовлення імпортозаміщеної продукції та належного наповнення нею внутрішнього ринку.

З точки зору інтересів національного господарства України прискорену і наймасштабнішу модернізацію необхідно здійснювати в галузі машинобудування. Це зумовлено насамперед тим, що перед цією галуззю стоїть двоєдине завдання, яке необхідно виконати у стислі терміни: здійснити докорінну технічну модернізацію потужностей своїх підприємств і збільшити обсяги випуску продукції з високою доданою вартістю на експорт і прискорити випуск сучасної техніки для модернізації і технічного переоснащення інших секторів економіки України, зокрема харчової, легкої, деревообробної, целюлозно-паперової, які повинні повністю задовольняти потреби внутрішнього ринку, а також сільського господарства.

Необхідно особливо підкреслити, що процес оновлення виробничих потужностей підприємств різних галузей складний і залежить від впливу чинників різного спрямування, які не завжди мають належне економічне обґрунтування. Так, понад 50 % виготовленого в Україні металургійного устаткування поставляється на експорт і лише 40 % – на внутрішній ринок. Проте відомо, що металургійні підприємства недостатньо оновлюють свою матеріально-технічну базу та повільно впроваджують новітні технології, маючи для цього необхідні інвестиційні ресурси і використовують їх менше ніж на 50 % для придбання устаткування, виготовленого на вітчизняних машинобудівних підприємствах, яке за своїми техніко-технологічними і експлуатаційними характеристиками нічим не поступається перед імпортними аналогами. Це пояснюється тим, що вітчизняні виробники не уміють здавати в експлуатацію об'єкти у завершеному комплексному вигляді та не мають налагодженої досконалої системи сервісного обслуговування своєї продукції у споживачів.

Існує неузгодженість в діяльності підприємств транспортного машинобудування, яке переважну більшість своєї продукції поставляє на експорт і лише третину її – для потреб «Укрзалізниці». У той самий час «Укрзалізниця» має затверджену програму оновлення свого рухомого складу, яка значною мірою виконується шляхом закупівлі техніки, виготовленої зарубіжними фірмами, зокрема, Південної Кореї та інших країн. Унаслідок відсутності належної скоординованої діяльності між «Укрзалізницею» та підприємствами транспортного машинобудування України недостатньо використовуються потужності підприємств галузі та повільно здійснюється їх модернізація, бо не вистачає коштів на її проведення. З іншого боку, надзвичайно важливим завданням є нарощування обсягів випуску сучасної техніки для технологічної модернізації підприємств «Укрзалізниці», одним з напрямів якої є електрифікація залізниць. Так, станом на кінець 2011 року експлуатаційна довжина електрифікованих залізниць України становить 9877 км, або 45 % від їх загальної експлуатаційної довжини. Вважається, що оптимальною для країн з розвинутою залізничною інфраструктурою є електрифікація 50–60 % від їхньої загальної довжини та виконання ними 90–96 % від загального обсягу перевезень. При цьому зазначимо, що

використання електротяги замість теплової дає змогу знизити собівартість перевезень на 55–60 %. Таке зниження собівартості досягається значною мірою завдяки зменшенню витрат на закупівлю електроенергії для виконання однакової експлуатаційної роботи електротягою, які є у 3,8–4,5 раза нижчими порівняно із закупівлею дизельного палива під час застосування теплової тяги.

Враховуючи вищенаведені економічні переваги, залізничники планують до 2016 року електрифікувати 1562 км на ділянках, які входять до складу важливих стратегічних напрямків розвитку вітчизняного залізничного транспорту. Це дасть змогу розмежувати рух пасажирських і вантажних потягів, значно підвищити швидкість їх руху та збільшити пропускну спроможність залізниць у виконанні завдань покращання внутрішніх і міжнародних транспортних перевезень та домогтися економії дизельного палива на тягу потягів майже на 200 тис. тонн на рік. При цьому викиди газів в атмосферу від згоряння дизельного палива зменшаться на 646,6 тис. тонн на рік.

У значних обсягах необхідно оновлювати шляхом модернізації потужності в енергетиці. Зношеність генеруючих потужностей ТЕЦ і ГЕС оцінюється на рівні 85 %, а атомних – майже на 50 %. У той самий час підприємства енергетичного машинобудування здатні забезпечити потреби енергетиків у новому устаткуванні на 100 %. Основною причиною, яка гальмує прискорення переоснащення енергетичних підприємств новим устаткуванням, є відсутність коштів на його придбання. Тому замість модернізації енергетичних підприємств на засадах новітніх технологій, здійснюється в значних обсягах їх ремонт, на проведення якого витрачаються значні кошти за задалегідь прогнозованого низького рівня їх віддачі.

Докорінного переоснащення техніко-технологічної бази потребують підприємства харчової та легкої промисловості, оскільки саме вони своєю високоякісною продукцією повинні наповнювати внутрішній ринок.

На винятково велику увагу заслуговують проблеми, пов'язані з прискоренням модернізації підприємств сільськогосподарського машинобудування України. Як показує аналіз, галузь опинилась у надзвичайно скрутному становищі, яке зумовлене відставанням у розвитку її матеріально-технічної бази. Так, зношення основних фондів і технологічного устаткування досягає рівня 80–90 %. За наявності такої відсталої матеріально-технічної бази підприємства галузі не спроможні забезпечувати у необхідній кількості сільське господарство сучасною високопродуктивною технікою. Із наявної в господарствах майже 80 % необхідно замінити через моральне і фізичне зношення. Так, 51 % тракторів, старших за 20 років, 28 % уже відпрацювали від 15 до 20 років. Серед наявного парку комбайнів 62 % із них відпрацювали понад 20 років. Використання такої техніки сільгоспвиробниками призводить до затягування термінів збирання урожаю та його недобору. Так, на полях залишається 15–20 % врожаю, що в грошовому еквіваленті становить 8–12 млрд. грн.

Наведені дані свідчать про необхідність відновлення галузі сільськогосподарського машинобудування і нарощування його потенціалу модернізацією наявних підприємств, здатних виготовляти вітчизняні трактори і комбайни, щорічна потреба в яких становить 7,5 і 40 тис. відповідно. Це відкриває великі перспективи для виготовлення комбайнів на Херсонському комбайновому заводі, тракторів на Південному машинобудівному заводі та Харківському тракторному заводі. До того ж необхідно максимально використовувати передовий досвід світових виробників сільгосптехніки та організацію його сервісного обслуговування.

Надзвичайно актуальною проблемою є організування виробництва на модернізованих підприємствах техніки, яка дає змогу впроваджувати новітні агротехнології. Потреби у такій техніці постійно зростають, а підприємства сільгоспмашинобудування її не виготовляють.

Через брак коштів сільгоспвиробники купують техніку іноземного виробництва, яка уже давно у своїх країнах перестала використовуватись, здебільшого така техніка вимагає великих коштів на сервісне обслуговування, що свідчить про недоцільність її придбання.

Будучи потужною аграрною країною, Україна повинна мати високорозвинену галузь сільськогосподарського машинобудування, яка була б здатна забезпечувати усі галузі сільського господарства високопродуктивною системою машин, застосування якої істотно позначиться на ефективності сільськогосподарського виробництва.

Вирішення проблемних питань прискорення модернізації промислових підприємств, а відтак і економіки України зумовлює необхідність удосконалення діючої системи управління іннова-

ційною діяльністю. Насамперед необхідно завершити формування національної інноваційної системи. Це стане важливим підґрунтям побудови організації державного протекціонізму розвитку високих технологій на підприємствах пріоритетних секторів національного господарства, в основу якої повинно бути покладено реалізацію конкретних заходів щодо прискорення їх інноваційного розвитку. Тобто йдеться про визначення відповідних стимулів для проведення модернізації, серед яких прискорена амортизація основних фондів, спрямування частини прибутку підприємства на їх модернізацію, яка звільняється від оподаткування, введення відтермінування на сплату ввізного мита та податків на ввезення в Україну устаткування, яке спрямовується на модернізацію техніко-технологічної бази промислових підприємств.

Важливе значення для прискорення модернізації промислових підприємств має здійснення заходів, спрямованих на концентрацію інвестиційних ресурсів для реалізації їх інвестиційних та інноваційних програм і проектів. Вони повинні бути спрямовані на технічне переоснащення тих виробничих підрозділів підприємств, які є визначальними у виготовленні продукції з інноваційним наповненням.

У вирішенні проблем організування і проведення модернізації промислових підприємств чільне місце повинно бути відведено забезпеченню їх фахівцями високого рівня кваліфікації. Слід зазначити, що на цьому етапі чисельність таких фахівців не зростає, а постійно зменшується, повільно переорієнтовується на вирішення цієї проблеми і вища школа України, яка не здійснює підготовку фахівців для розроблення і впровадження новітніх технологій на промислових підприємствах, які здійснюють модернізацію своєї техніко-технологічної бази. Кадрове забезпечення процесів модернізації є актуальним для підприємств усіх секторів економіки України. Надзвичайно важливим чинником у цьому контексті є працевлаштування молодих спеціалістів, які здатні розробляти і впроваджувати новітні технології, здійснювати організування виробництва продукції з інноваційним наповненням високої якості й конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Висновки. Прискорений розвиток економіки України та підвищення ефективності її функціонування можна домогтися шляхом прискорення модернізації її секторів і підприємств на інноваційних засадах. Виконання цього важливого проблемного завдання повинно супроводжуватись впровадженням системних заходів, втілених у відповідних проектах, в яких мають бути чітко окреслені об'єкти, які підлягають модернізації, передусім матеріально-технічна база тих підрозділів підприємств, що є визначальними у налагодженні виробництва продукції з інноваційним наповненням, конкурентоспроможної на внутрішньому і зовнішньому ринках. Показано вирішальну роль і можливість у вирішенні проблемних питань прискорення модернізації вітчизняного машинобудування та належно розвиненої інноваційної інфраструктури.

Перспективи подальших досліджень. Модернізація економіки України охоплює широке коло проблемних питань, які стосуються формування нових виробничих відносин, відтворювальних процесів на засадах прискореного розвитку науки і техніки, застосування новітніх технологій, що зумовлює необхідність поглиблення теоретичних досліджень цих процесів та розроблення відповідних методичних рекомендацій для виконання практичних завдань модернізації, зокрема обґрунтування вибору ефективних варіантів її проведення на підприємствах відповідних секторів економіки України.

1. Білорус О. Політична економія глобалізму і проблеми структурної модернізації національної економіки / Дослідження міжнародної економіки: зб. наук. пр. – Вип. 2 (67). – К., 2011. – С. 3–26. 2. М. Бондарець. Глобальні стратегії трансформації та структурної модернізації соціально-економічного розвитку транзитивних країн // Дослідження міжнародної економіки: зб. наук. пр. – Вип. 2 (67). – К., 2011. – С. 99–110. 3. Божинська К.О. Принципи державної політики в сфері модернізації економіки // Вісник Житомирського державного технічного університету «Економічні науки». – № 4 (54). – Житомир, 2010. – С. 220–223. 4. Бандур С.І. Модернізація економіки як чинник трансформації структури зайнятості населення // Ринок праці та зайнятість населення. – 2011. – № 2. – С. 3–5. 5. Валінкевич Н.В. Упровадження економічної модернізації на підприємствах харчової промисловості як передумова їх ефективного розвитку // Економічний вісник Донбасу. – Донецьк: Дон, 2011. – № 9 (23) – С. 144–147.